

הַלְבוֹת תְּפִלַּת הַמְנַחָה סִימָן רלג

ביאורים ומוספים

סימן רלג

זמן תְּפִלַּת הַמְנַחָה

[משנ"ב ס"ק א]

עַד תֵּשַׁע שְׁעוֹת וּמְחָצָה⁽¹⁾ וְכוּ', שֶׁהָיוּ שׁוֹחֲטִין הַתְּמִיד בְּשֵׁשׁ שְׁעוֹת וּמְחָצָה⁽²⁾ וְכוּ', לְכַתְּחִלָּה הוּא מִתְּשַׁע וּמְחָצָה וְלִמְעַלְהָ⁽³⁾ וְכוּ', אִם רוּצָה לְאָכְלָה⁽⁴⁾ אוּ לְצַאת לְדַרְבֵּי⁽⁵⁾ וְכוּ', וְאִם יִמְתִּין עַל מְנַחָה קִטְנָה לֹא יִהְיֶה לוֹ מְנִיחָה⁽⁶⁾.

(1) אבל שחיטתו חריקת דמו, מבואר במשנה (פסחים פ"ה מ"א) שנעשו כבר בשמונה ומחצה.

(2) לענין תפילת מנחה בערב פסח, כתב הגרי"מ טקוצ'ינסקי (לוח ארץ ישראל) בשם הגר"ח ברלין, שאפשר להתפלל לכתחילה מנחה גדולה, כיון שבערב פסח שחל בערב שבת הקדימו בבית המקדש להקריב את התמיד, והעיר הגרצ"פ פראנק (מקראי קודש פסח ח"ב סי' כו) שאף שהוראת הגר"ח ברלין היתה על ערב פסח שחל בערב שבת, למד בלוח ארץ ישראל שהוא הדין בכל ערב פסח. אלא שהוסיף הגרצ"פ פראנק שיש לדון על עיקר דבריו, שאפשר שדוקא את הקרבת הקרבן הקדימו בגלל לחץ הזמן, אך את התפילה כיון שאפשר להתפלל בזמנה אין צריך להקדימה.

(3) ומטעם זה כתב הרעק"א (בגליון על המג"א סי' רלב ס"ק ט) בשם הפני יהושע (שבת ט, ב ד"ה בתוספות), שאם התחיל לאכול בתוך החצי שעה שקודם מנחה קטנה, על אף שמבואר בשו"ע לקמן (סי' תרב"ב ס"ב) שלצורך מצוה דרבנן אינו פוסק אפילו כשהתחיל באיסור אם עדיין יש שהות לקיימה, כאן צריך להפסיק מיד כמגיע זמן מנחה, שכיון שברוב הפעמים היו מקריבין במקדש את התמיד של בין הערביים בתשע ומחצה ולא היו רגילים לאחרו יותר זהו עיקר זמנה, וראה מה שכתבנו לעיל סי' רלב ס"ק יג.

(4) ולפי מה שסיים הרמ"א לעיל (סי' רלב ס"ב) אין לאסור לאכול קודם מנחה גדולה אלא רק סעודה גדולה. ובשו"ת אור לציון (ח"ב פט"ו תשובה ב) כתב שלכתחילה יש להתפלל דוקא מנחה קטנה, אך כיון שלדעת השו"ע (שם) אין לאכול אפילו סעודה קטנה קודם מנחה גדולה, לכן אם רוצה לאכול קודם מנחה, צריך להתפלל תחילה מנחה גדולה, ולכן נהגו בישיבות להתפלל מנחה גדולה. והוסיף, שגם יש לומר שכיון שאם יתפללו מנחה קטנה יצטרכו להפסיק באמצע סדר לימודם, לכן עדיף שיתפללו מנחה גדולה. והחזו"א (ארחות רבנו ח"א עמ' שפה) הקפיד להתפלל תמיד מנחה גדולה, ובטעם הדבר ביאר הגרי"י קניבסקי (שם), כיון שלא רצה לאכול שום סעודה קודם מנחה גדולה.

(5) משמע מדבריו, שהאיסור לצאת לדרך הוא אפילו קודם מנחה גדולה. וראה מה שביארנו בזה לעיל סי' רלב ס"ק ט.

וכן אם נמצא באמצע הדרך ונודמן לו להתפלל מנחה גדולה בציו"ע, כתב לעיל (סי' צ ס"ק נא) שיתפלל עמהם, ואף שכלי זה אין כדאי לכתחילה להתפלל מנחה גדולה.

(6) וכן מי שלא התפלל מוסף עד שהגיע זמן מנחה גדולה, כתב השו"ע לקמן (סי' רפו ס"ד) שיתפלל מנחה תחילה [ואף על פי שלכתחילה צריך להתפלל מנחה קטנה], ובטעם הדבר, כתב המשנ"ב שם (סי' י) משום שמנחה היא תדירה. והוסיף השו"ע שם, שיש אומרים שדוקא כשחייב עכשיו להתפלל, וכגון שרוצה לאכול קודם מנחה, אבל בלאו הכי יכול להקדים את תפילת המוסף.

[שעה"צ ס"ק ג]

וְצִיָן בְּבֹאֵר הַגֵּר"א שֶׁמִּשְׁמַע שֶׁמְצַדֵּד מְזוֹתָם⁽⁷⁾.

(7) אמנם בספר הלכות הגר"א ומנהגיו (אות קיד) הביא, שבשנות אליהו (ברכות פ"ד מ"א) כתב שרק בשעת הדחק יכול להתפלל מנחה גדולה.

[משנ"ב ס"ק ב]

קָדַם שֶׁנִּשְׁלַם הַחֲצִי שְׁעָה שְׁאַחַר חֲצוֹת⁽⁸⁾ וְכוּ', בְּזוֹ הַחֲצִי שְׁעָה לֹא יִתְפַּלֵּל שְׁנִיחָה⁽⁹⁾.

(8) וכן לגבי אמירת 'אשרי', כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה רסג) שלכתחילה אין לאמרו קודם שעה שש ומחצה. ובתענית ציבור, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' נג) שבשעת הדחק אפשר להתחיל לקרוא בתורה כבר מחצות ואילך.

(9) ומי שהתחיל להתפלל מנחה בחצי שעה זו, ונזכר באמצע תפילתו, דעת הגרש"ז איירעך (שיח הלכה סי' פט אות ז) שלא יפסיק, אלא יסיים את תפילתו.

ואם התפלל בחצי שעה שאחרי חצות תפילת שחרית, כתב לעיל (סי' פט ס"ק ז) שיצא ידי חובה, ואין צריך להתפלל שנית, והוסיף שם עיין בחידושי רעק"א מה שכתב בשם הצ"ח. וראה מה שביארנו שם.

[שעה"צ ס"ק ו]

דְּאֵינוּ חוֹזֵר וּמְתַפַּלֵּל⁽¹⁰⁾ וְכוּ', וְהֵם אֶמְרוּ שֶׁשׁ וּמְחָצָה⁽¹¹⁾ וְכוּ', כְּלֹא הַתְּפַלֵּל בְּמִנְחָה. וְצִיָּרִיף עֵינָיו לְמַעֲשֶׂה⁽¹²⁾.

(10) ואף שכתב השו"ע לעיל (סי' קז ס"א) שהמסופק אם התפלל חוזר ומתפלל, ביאר בספר בירור הלכה (ס"ב) שכונתו כמו שכתב בביה"ל שם (ד"ה חזור) שאין חיוב לחזור ולהתפלל, אלא כיון שחול' הרשו לו לחזור ולהתפלל ואין בו משום שם שמים לבטלה, אם אינו חוזר מראה בעצמו שאינו חושש לתפילה.

(11) משמע מדבריו, שמדאורייתא זמן הקרבת תמיד של בין הערבים הוא מחצות, וכן כתב רש"י (פסחים צג, ב ד"ה חמשה עשר), אמנם בשעה"צ לעיל (סי' א) הביא את דברי רש"י (ברכות כו, ב ד"ה מנחה גדולה) שמדאורייתא זמן הקרבת תמיד של בין הערבים הוא משש שעות ומחצה, וכן מבואר ברש"י (פסחים נח, א ד"ה אל"א), וכבר עמד בסתירה זו הרעק"א (פסחים נח, א).

(12) וכיון שבשעה"צ נשאר בצריך עיון, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה רסו) שיספק ברכות להקל ולא יחזור להתפלל, אך ראוי להתפלל בתורת נדבה. וכן כתב הקצות השלחן (סי' כו בדה"ש ס"ק א). וראה מה שהאריך בזה בספר בירור הלכה על המשנ"ב ס"ק ב. ובמשנ"ב לעיל (סי' קח ס"ק לג) כתב בשם הפנ"ג, שכל מקום שיש ספק מחמת מחלוקת הפוסקים, יתפלל בתנאי, ויאמר אם אני חייב הרי זה לחובתי, ואם לאו הרי זה לנדבה.

[משנ"ב ס"ק ז]

וְשִׁעוֹר י"ב שְׁעוֹת הַיּוֹם דְּמִשְׁצִירֵינוּ בּוֹ, יֵשׁ מִחֻלְקֵת בֵּין הַפּוֹסְקִים⁽¹³⁾.

(13) ולקמן (סי' רנו ס"ק א) משמע שסתם כדעת הפוסקים שאת שיעור י"ב שעות היום, מחשבים מעמוד השחר עד צאת הכוכבים. ולענין סוף זמן אכילת חמץ בערב פסח, כתב לקמן (סי' תמג ס"ק ח) את שתי הדעות וסיים שטוב להחמיר כהסוברים שיש לשער מעלות השחר עד צאת הכוכבים, והכף החיים (שם ס"ק כא) כתב שהמנהג להחמיר ולחשב מעלות השחר משום חומרתו של חמץ. וראה עוד מה שכתבנו שם.

הלכות תפלת המנחה סימן רלג

רלג זמן תפלת המנחה, וכו' ב' סעיפים:

א מי (א) שהתפלל תפלת המנחה לאחר שש שעות (ב) ומחצה ולמעלה (ב) (א) יצא. ועקר זמנה מתשע שעות ומחצה, ולמעלה יעד הלילה לרבנו, ולרבי יהודה עד פלג המנחה, (ג) שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע: הגה (ד) ומשערין (ג) שעות אלו לפי ענין היום, ואף אם היום ארוך משערין (ג) ל"ב שעות, והם נקראות שעות זמניות, וכן כל מקום ששערו חכמים בשעות משערין בשעות אלו (ומכ"ס כפי המשנה בפ"ק דברכות).¹ ואסיקנא, (ה) דעבד כמר עבד, והוא שיעשה (ו) לעולם כחד (ז) מנהו,

שערי תשובה

[א] יצא. עכ"ט. וכבר ידענו דלא יצא, דאע"ג דמנה אחר חצות מ"מ כיון דאין אנו בקיאיין לא יצא כמ"ש המג"א ויבארנו פ"ח, ע"ש; ועיי' בשם רדב"ז סימן תרעו דמפלג המנחה עדיף מתחלת זמן מנחה קטנה, כ"כ רבנו חננאל, כ"ש מנחה גדולה שאין להתפלל אותה אלא מתוך החק, ע"ש. ועי' בשאגת אברה סימן יז שהאר"י, בענין אם מתר להתפלל מנחה אחר שקיעת החמה, וסיים בה דש"מ דזמן תפלת המנחה עד הלילה, ע"ש. וכתב בשם האר"י דיל שיש להתפלל תפלת מנחה בעינים סגורות וכן להניח ב' ידיו זו ע"ג זו זמן על שמאל וכן יעשה בערכות, היום וכן י"ל מזמור ה' רעי ומזמור אלהים יתנו אחר כל ג' תפלות, ע"ש:

באר היטב

(א) יצא. אם בדיעבד התפלל בתחלת שעה שביעית דהינו אחר שש שעות לא יצא, מ"א והנה"אחרון, הבי"ת יעקב סי' צא פסק דה"צ: (ב) שעות אלו. דהינו מהנן החסר עד סוף שקיעתה והוא כמו רביעית שעה קדם צ"ה, עמ"א: (ג) ל"ב שעות. ר"ל שהיום משערין ל"ב חלקים אפלו אם יהיה ארוך י"ח שעות, וכל חלק נקרא שעה, וע"ל סי' פט ס"ק ג: (ד) מנהו. פי' שלא ינהג פעם קף ופעם קף, ומכ"ש שלא יתפלל ביום אחד מנחה אחר פלג המנחה ובערכות של ע"ש א"צ לסגור עיניו, וצריך לומר עלינו אחר כל ג' תפלות

משנה ברורה

א (א) שהתפלל וכו'. דתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנינה, וזמן שחישתו מדאורייתא, התחלתו אחר שש שעות (ב) ומחצה, דהינו חצי שעה אחר חצות היום, ורק משום כדי שיהיו יכולין להקריב קרבנות יחיד מקדם ושאחר התמיד של בין הערבים אסור להקריב שום קרבן] לכן היו מאחרין הקרבנות בכל יום עד תשע שעות ומחצה, לבד מערב פסח שחל להיות בערב שבת, (ג) שהיו שוחטין התמיד בשש שעות ומחצה, ועל-כן עקר זמן תפלת המנחה לתחלה הוא מתשע ומחצה ולמעלה, כנגד התמיד שהיו מקריבין בכל יום; ומכל מקום אם התפלל משש ומחצה ולמעלה יצא, אחרי דעקר זמנו של תמיד מדאורייתא מתחיל מאותו זמן. (א) ויש מהראשונים שמקליין לתחלה משש ומחצה ולמעלה. (ד) ועל-פל פנים אם ירצה לאכלא או לצאת לדרך, (ט) או שעתה יוכל להתפלל עם הצבור, ואם ימתין על מנחה קטנה לא יהיה לו מנחה, לכליל עלמא מתר להתפלל לתחלה משש שעות ומחצה ולמעלה: (ב) ומחצה ולמעלה יצא. משמע דמקדם לכן לא יצא אפלו דיעבד וכ"כ מ"א ודה"ח וברכ"ן, (ו) ויש מאחרונים דסבירא להו, דאף דלתחלה אסור להתפלל קדם שגשם החצי-שעה שאחר חצות, מכל מקום בדיעבד שהתפלל בזו החצי-שעה לא יתפלל שנית, ודע, דמה שקטב "עד הלילה לרבנו" (ו) לאו דוקא, דהא לערף רבע שעה קדם צאת הכוכבים לכליל עלמא בכלל בין השמשות הוא, כדלקמן בסימן רסא, ואין להתפלל מנחה אז. ועי' לקמיה בהג"ה שניה מה שכתבנו בענין זה למעשה: (ג) שהוא עד סוף וכו'. שזמן מנחה

שער הציור

(ב) דבין הערבים כתיב בה מ"כ יטו צללי ערב, דהינו משהחמה נוטה למערב והוא משש ומחצה ולמעלה [רש"י ברכות כ"ו: (ב) כדי שיהיו יכולין להתעסק אחר-כך גס-כן בקרבן הפסח קדם שיכנס השבת, דצלת הפסח אינו דוחה שבת וגמרא: (א) הרא"ש והטור, ועי' בבאור הגר"א שמשמע שמצדד כמותם: (ד) מגן אברהם ושי"א: (ה) הן משמע בפאמ"ר דכ"י וכן מוכח בסימן רלה סעיף א, דמשום תפלה בצבור התיירו לו לקרא אחר-כך קריאת שמע בלא ברכות, ע"ש, ואף אם נתמיר שם בהפשמע"ר ב מסתברא דבהו מתר לכליל עלמא: (ו) פרי תרש ובית יעקב ומגן אברהם וכן משמע קצת בפרי מגדים באש"ל אברהם. ובאמת אף דאין אנו בקיאיין ומשום זה אסור מקדם, מי גרע מספק התפלל או לא התפלל דאינו חוזר ומתפלל?¹⁰ ויש לדחות, דכיון שקבעו חז"ל זמני התפלות והם אמרו שש ומחצה, וצריך עיון למעשה¹¹: הוי מתחלה כלא התפלל בזמנה. וצריך עיון למעשה¹²: (ו) פרי מגדים בסעיף קט"ן ז: (ד) ונראה לי דאף החצי-שעה שאחר חצות למנחה גדולה הוא גס-כן שעות זמניות¹⁴, דהא במקרא איתא תרונה כי תרדי: תשע ומחצה למנחה קטנה ויש ומחצה למנחה גדולה; וכי היכי דשם הוא זמניות הכי נמי במנחה גדולה הוא זמניות, אף דלקב"ח כיון דהוסיפו חצי שעה הוא כדי שלא יטעו דאין אנו בקיאיין, צריך להיות תמיד חצי שעה, ועדין צריך עיון: (ט) תרומת הדרשן ומבי"ט, הביאו האליה רבה בסימן רסו: (י) שלטי-גבורים ולחם חמדות ולבוש. וכנתת לחם חמדות והלבוש הוא עד יתחלת השקיעה, כמו שמפרש במדני-מלך וגם בלבוש סימן רסו ונדלא כמגן אברהם שמשפטם בכנות הלבוש, א"ר, וכן הוא גס-כן דעת הגר"א בהקדא בסימן טט, עי' שם שהרחיב מאד בדבר בכמה ראיות דה"ב שעות חשיבין מנין החמה עד שקיעת החמה, ושקיעת החמה הוא תחילת השעה שהחמה מתפסה מעינינו, עי' בדבריו בסימן רסא, ועי' שם שקטב משעם זה שלא להתפלל אז מנחה, וכן הוא על-כרחו לדעת הגדולים חז"ל, דהא אפלו אם נסבר ככפון דסביר עד הערב, הלא על-כרחו הוא בהשקטב היום שעות לא יותר [דמובח בברכות כו ע"ב דפריק התקרא אי עד ועד בכלל, רבי יהודה הניו רבנו]. ואם-כן כיון דחשיבתי ה"ב שעות מנין החמה עד שקיעתה, ואם-כן על-כרחו ערב הינו שקיעה. ולכך לא אלו מצייני לאחד מהראשונים ודעתו

א ביה"טוסף לדעת
הנוכחים בפסק ג
מהלכות תפלה
ב ברכות כ"ו ג שם
כ"ו

¹⁰ ויש לדחות, דכיון שקבעו חז"ל זמני התפלות והם אמרו שש ומחצה, וצריך עיון למעשה: (ד) ונראה לי דאף החצי-שעה שאחר חצות למנחה גדולה הוא גס-כן שעות זמניות, דהא במקרא איתא תרונה כי תרדי: תשע ומחצה למנחה קטנה ויש ומחצה למנחה גדולה; וכי היכי דשם הוא זמניות הכי נמי במנחה גדולה הוא זמניות, אף דלקב"ח כיון דהוסיפו חצי שעה הוא כדי שלא יטעו דאין אנו בקיאיין, צריך להיות תמיד חצי שעה, ועדין צריך עיון: (ט) תרומת הדרשן ומבי"ט, הביאו האליה רבה בסימן רסו: (י) שלטי-גבורים ולחם חמדות ולבוש. וכנתת לחם חמדות והלבוש הוא עד יתחלת השקיעה, כמו שמפרש במדני-מלך וגם בלבוש סימן רסו ונדלא כמגן אברהם שמשפטם בכנות הלבוש, א"ר, וכן הוא גס-כן דעת הגר"א בהקדא בסימן טט, עי' שם שהרחיב מאד בדבר בכמה ראיות דה"ב שעות חשיבין מנין החמה עד שקיעת החמה, ושקיעת החמה הוא תחילת השעה שהחמה מתפסה מעינינו, עי' בדבריו בסימן רסא, ועי' שם שקטב משעם זה שלא להתפלל אז מנחה, וכן הוא על-כרחו לדעת הגדולים חז"ל, דהא אפלו אם נסבר ככפון דסביר עד הערב, הלא על-כרחו הוא בהשקטב היום שעות לא יותר [דמובח בברכות כו ע"ב דפריק התקרא אי עד ועד בכלל, רבי יהודה הניו רבנו]. ואם-כן כיון דחשיבתי ה"ב שעות מנין החמה עד שקיעתה, ואם-כן על-כרחו ערב הינו שקיעה. ולכך לא אלו מצייני לאחד מהראשונים ודעתו

הלכות תפלת המנחה סימן רלג

ד רבנו יונה קם
ה לשון השור בסימן
עב וקם עקמי מוצא
הדין

שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, ואם עושה כרבי יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך לזהר שלא יתפלל מנחה (ז) באותה שעה. ויעבשו שנהגו להתפלל תפלת מנחה (ח) עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית (ט) קדם שקיעת החמה, ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה (י) ולמעלה, יצא. (יא) ובשעת הדחק יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה: הגה וידין במדינות אלו שנהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל (יב) מנחה אחר-כך, ובדיעבד (יג) או בשעת הדחק יצא (כ"ב) בשם אה"ל מועד ורשב"א^(א) אם מתפלל מנחה עד הלילה, (יד) *דהיגו עד (ט) צאת הכוכבים: **ב** האם יש לו מים, (טו) צריך

באר היטב

וערבית קדם צ"ה, מ"א: (ס) צ"ה. ז"ל ד"מ: מהר"ל היה מתפלל מנחה בשעת הדחק סמוך לצי"ה ואמר אע"פ שצ"ה בעיר לילה מ"מ עדין יום הוא, עכ"ל. וכתב

משנה ברורה

(י) אפלו למחר⁽¹⁾, ומפל-שפן שלא יתפלל ביום אחד מנחה אחר פלג כרבנן וערבית (י) קדם צאת הכוכבים⁽¹⁸⁾: (ז) באותה שעה. אלא קדם פלג דוקא: (ח) עד הלילה. רוצה לומר, עד בין השמשות שהוא ספק לילה: (ט) קדם שקיעת החמה. רוצה לומר, סוף שקיעה, שהוא לדעת המחבר בסימן רסא זמן מועט קדם צאת הכוכבים; ואף-על-גב דגם אז אין להתפלל עד צאת

באר הלכה

* דהיגו עד צאת הכוכבים. עין משנה ברורה מה שכתבנו דיש לזהר לכתחלה שלא לאחר מנחה עד אחר שקיעה, אף בדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקלים בזה. ובספר סדר-זמנים פתב לענין דיעבד, כשמתפלל אחר שקיעה יתפלל על תנאי⁽²⁸⁾: אם הוא עדין יום יהיה נחשב לתפלת המנחה, והתפלה שיתפלל אחר צאת הכוכבים יהיה לשם ערבית, ואם עכשו הוא לילה יהיה תפלה זאת עולה לו לשם תפלת ערבית, והשניה שיתפלל אחר-כך יהיה לתשלומין

הכוכבים ממש, דמקדם לכן הוי רק ספק לילה, וכדלקמן בסימן רלה, בהאי פורתא לא דק: (י) ולמעלה יצא. אכל קדם פלג, אפלו בדיעבד (יג) לא יצא⁽¹⁹⁾. ולעיל מתבאר דיש דעות בפוסקים אימת הוא פלג-המנחה, ועל-כן (יד) יש לסמוך להקל שלא לחזור ולהתפלל אף אם התפלל שעה ורביע קדם שקיעת החמה: (יא) ובשעת הדחק וכו'. רוצה לומר, דאף אם דרכו תמיד להתפלל מנחה אחר פלג, מכל מקום יכול להתפלל תפלת ערבית גס-כן בזמן הזה. (טו) ומכל מקום אין להקל בזה רק אם על-כף-פנים באותו היום התפלל מנחה קדם פלג, אכל אם באותו היום גופא⁽²⁰⁾ התפלל מנחה אחר פלג, שוב אסור לו להתפלל ערבית קדם הלילה, דהוי תרתי דסתרי באותו יום גופא. (טו) וכל זה אם מתפלל ביחודי, אכל צבור שהתפללו מנחה, וכשילכו לביתם יהיה טרח לקבצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי, הקלו האחרונים שמתר להתפלל ערבית סמוך למנחה⁽²¹⁾. ועין לקמן בסימן רלה סעיף א: (יב) מנחה אחר-כך. רוצה לומר, אפלו ביום אחד לא יתפלל מנחה אחר פלג, בין דתמיד מחזיק אותו זמן לזמן תפלת הערב, אפלו אם בדעתו באותו היום להתפלל מעריב ביום אחד לא יתפלל מנחה אחר פלג, (יג) או בשעת הדחק וכו'. רוצה לומר, דכיון שהוא שעת הדחק מתר לו לכתחלה להתפלל מנחה בשעה שנהג עד היום להתפלל מעריב. וכבר פתבתי בסעיף-קטן יא דיש לו לזהר שלא להתפלל אז מעריב רק אחר צאת הכוכבים, אם לא שהוא בצבור ויהיה טרח לקבצם שנית כפי-זמנו: (יד) דהיגו עד צאת הכוכבים. (ט) לאו דוקא, דערך רבע שעה קדם צאת הכוכבים בודאי בין-השמשות הוא לכלי עלמא, ואין להתפלל באותו זמן⁽²²⁾, אלא רוצה לומר סמוך לזה, וכן איתא בדרב"מ-משה בר"ב. ודע, דאף שמהמחבר הרמ"א משמע דלדין דנוהגים להתפלל מעריב אחר צאת הכוכבים, מתר להתפלל מנחה אפלו אחר שקיעה עד סמוך לצאת הכוכבים, (י) יש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפלת המנחה הוא רק קדם שקיעת החמה, ולכן לכתחלה צריך כל אדם לזהר להתפלל קדם שקיעת החמה דוקא, דהיגו שיגמור תפלתו בעוד שלא נתפסה השמש מעיניו⁽²³⁾, ומוטב להתפלל בזמנה ביחודית מלהתפלל אחר-כך בצבור; ובדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקלים להתפלל אחר שקיעה⁽²⁴⁾, עד (יט) רבע שעה קדם צאת הכוכבים⁽²⁵⁾ [אך כל מה שכולל להקדים מחייב להקדים כפי שלא יפגס כספק בין-השמשות. ואכן אם כבר נאמר (כ) כוכבים, כבר עבר זמן מנחה בודאי, ודוהו סימן ללילה, כמבאר כל זה בסימן רגג, עין שם במשנה ברורה ובאר הלכה⁽²⁶⁾]. (א) כל זה וכן בדיעבד ושעת הדחק גדול, אכל לכתחלה בודאי אין לאחור זמן המנחה עד אחר שקיעה, וכל-שפן שיש לזהר מאד שלא לאחור עד סמוך לצאת הכוכבים, וכבר אמרו חז"ל: במערכא ליטי אמאן דמצלי עם דמדומי-חמה דלמא משרפא לה שעתא: **ב** (טו) צריך

שער הציור

בתנאי גס-כן הכי, דאין להתפלל מנחה רק עד שקיעה, והוא התלמיד ירבנו-יונה בריה שפך ד דברכות שדעתו, דכי היכי דגם נפסל בשקיעת החמה, כן תפלת המנחה שתקנו נגד תמיד הוא גס-כן עד השקיעה לבד, ולכאורה פשוט דכונתו עד 'תחלת השקיעה' כמו לענין דס, וכדמוכח בפסחים דף צג וכמו שהביא הפנ"א אברהם בסעיף קטן ג. אמנם יש לדחות, דאפשר דסבירא להו לתלמידי-רבנו-יונה דשם מדרבנן בעלמא, ורק בפסח עבדו הרחקה מתחלת שקיעה ונלא בתמיד, דבתמיד אין הדם נפסל עד 'סוף השקיעה', וממילא בתפלת המנחה יהיה מתר להתפלל עד סוף שקיעה, כמו שכתבו התוספות במנחות דף כ ע"ב בשם יש מפרשים: (י) מגן-אברהם: (י) מגן-אברהם, והוא לפי שיטת הש"ח-יערוך: (י) מגן-אברהם וש"א: (י) אילה רבה, ודלא כמגן-אברהם לקמן בסימן רלה סעיף-קטן ג, עין שם טעמו. ונראה לי דאפלו הפנ"א אברהם מודה בזמנו דנהגין שלא לעשות מלאכה אחר שקיעת החמה, וחוששין לדעת הגר"א והרבה מהראשונים דסבירא להו דמתקן אחר שקיעה הוא בין-השמשות, ולדבריהם בודאי פלג המנחה הוא קדם השקיעה שעה ורביע, אם-כן בודאי אין לחזור ולהתפלל בדיעבד: (טו) עלת-תמיד ואלהי רבה: (טו) מגן-אברהם ומגן-אברהם: (ט) פרי-מגדים: (ט) שליטי-גבורים וליבוי ולחם-חמדות ונגר"א בסימן רסא וכו', וגם בספר סדר-זמנים החזיק בשיטה זו. ועין שם שישב כל הקשות שהקשה בשאגת-אריה על שיטה זו ובאר דלשיטת הגר"א מלישב הכל ואכן דברי הגר"א בסימן זה בסעיף-קטן ז סותר קצת לדברי שפרס"א, ואפשר שכתב רק לכוון דעת הרמ"א אכל הוא בעצמו לא סבירא לה כן, וראיתו שכתב דהא לכלי עלמא כיוס המנחה עד תחלת ערבית, אינה מוכרחת, דהא יש ביניהם זמן בין-השמשות, ולדעת הגר"א מתחיל תקף אחר שקיעה, וגם מדברי הר"ח שהביא הגר"א בסעיף-קטן ו משמע גס-כן קצת הכי: (י) שהוא שלשת רבעי מיל המבאר לקמן בסימן רסא: (כ) אפלו שני כוכבים, שהוא בין-השמשות. ועבותותיו הרבים, יאיתי אנשים שהרגלו להתפלל מנחה זמן הרבה אחר השקיעה, עד ממש שהכסיף ארמימות החמה, דוהו ודאי שלא כפיין הוא, עין שבת ל"ד ע"ב: (כ) ונראה לי עוד, דאפלו לדעת הגר"א ותגאונים דסביר דמתקן אחר השקיעה הוא בין-השמשות, מכל מקום נכלל לומר דבשעת הדחק סומכין על דעת רבי יוסי דסבירא לה דאז עדין יום ודאי הוא⁽²⁷⁾ עד שצ"ה שהקסיף העליון והשנה לפחתון, ולא גרע ממאי דאמרו בברכות ט' כדאי הוא רשב"י לסמוך עליו בשעת הדחק, וכל-שפן בענינו, דסוגיא דברכות ב' ע"א אלא אלא דרבי יוסי דחלי הדבר בצאת הכוכבים, כמו שכתב הגר"א ברס"א, וכן הסוגיא דפסחים דף ב דקאמרו דהא קמא לן דעד צאת הכוכבים יקמא הוא ועין בתוספות שם שדחקו בזה, אכל לפי דברי הגר"א ניתא בפשיטות, דהסוגיא אלא אלא דרבי יוסי:

(* ומה שמצאנו בפוסקים הקודמין אחר תבת הכוכבים, טעות-סופר הוא, כי לא נמצא זה רק במהר"ל והובא בדרב"מ-משה בר"ב.

הַלְכוּת תְּפִלַּת הַמְנַחָה סִימָן רלג

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק ו]

משום דהני תרתי דסתרי, אפלו למקרה (17) וכו', וערבית קדם צאת הכוכבים (18).

(17) ומי שקיבל עליו שבת מפלג המנחה, כתב לקמן (סי' רסו ס"ק ג) שיכול להתפלל ערבית מבעוד יום, אפילו שנוהג תמיד להתפלל ערבית משחשכה, שכיון שמצוה להוסיף מחול על הקדש, והוא כבר קיבל עליו את השבת, יכול לסמוך על הסוברים שנחשב ללילה לענין תפילה. וסיים שהנהגה כן יזוהר על כל פנים להתפלל מנחה בערב שבת קודם פלג המנחה. וראה עוד מה שכתבנו שם ולהלן ס"ק יא.

(18) לענין מקום שרגילים תמיד להתפלל ערבית כשיטת רבינו תם, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' עב) שבתענית אפשר להקל למי שקשה עליו התענית, שיתפלל ערבית כזמן צאת הכוכבים לשיטת הגאונים. וסיים (שם), שכך קיבלתי מרבותי להתפלל ערבית במוצאי תענית מוקדם יותר, וכן אני נוהג בבית מדרשי.

[משנב ס"ק ז]

אפלו בדיעבד לא יצא (19).

(19) והוסיף לקמן (סי' רלה ס"ק יד) שלא יצא גם ידי ברכות קריאת שמע, וביאר בשעה"צ שם (ס"ק יד) שלברכות קריאת שמע יש דין כמו התפילה, והיכן שלא יוצא ידי תפילה גם ידי ברכות קריאת שמע לא יוצא.

[משנב ס"ק יא]

דהני תרתי דסתרי באותו יום גופא (20) וכו', שמתר להתפלל ערבית סמוך למנחה (21).

(20) ואפילו אם יפסיד תפילה בציבור, כתב בשעה"צ לקמן (סי' רלה ס"ק טו) שיתפלל ביחידות אחרי צאת הכוכבים.

ואם התפלל מנחה קודם פלג המנחה, ולא יהיה לו מנין לערבית אחרי צאת הכוכבים, כתב השו"ע לקמן (סי' רלה ס"א ובמשנב"ב שם ס"ק יד) שיתפלל ערבית לכתחילה מפלג המנחה. ואולם בביה"ל שם (ד"ה ואם) כתב שלדעת הגר"א מוטב שיתפלל בזמנה אפילו ביחידות. וראה מה שביארנו שם בדבריו.

ואולם אם רגיל להתפלל ערבית משחשיכה, כרבנן, וסבר שחשיכה והתפלל ערבית, כתב לקמן (סי' רטו ס"ק נה) שלא יצא, ויחזור להתפלל, אפילו שבאותו היום התפלל מנחה קודם פלג המנחה. אבל ציבור שטעו בזה והתפללו ערבית מפלג המנחה, כתב השו"ע שם (סי"ד) שאינם צריכים לחזור ולהתפלל, והוסיף בביה"ל שם (ד"ה ואם) שאפילו אם התפללו מנחה אחרי פלג המנחה, לא מטרחים את הציבור להתפלל עוד פעם.

(21) וכן אשה הטרודה בעניי הבית, כתב הכף החיים (ס"ק ט) שנחשב כשעת הדחק, ויכולה להתפלל מנחה וערבית אחרי פלג המנחה.

וכאן משמע שאם יתבטל המנין לגמרי אפשר להקל לציבור להתפלל ערבית מפלג המנחה, ואף שגם מנחה התפללו לאחר פלג המנחה. אמנם במשנב"ב לקמן (סי' רסו ס"ק ב) ובביה"ל שם (סי"ב ד"ה ובפלג) הביא בתחילה שהודרך החיים כתב שביציבור יש להקל בזה בערב שבת כיון שבשאר המקומות נוהגים להקל בזה גם בימות החול, כיון שטרחה לקבץ את הציבור פעמיים, אלא שסיים בביה"ל שאין להקל ולעשות כן בערב שבת, כיון שכל האחרונים לא הזכירו קולא זו, ואף בימות החול לא נוהגים להקל להתפלל מנחה וערבית מפלג המנחה.

[משנב ס"ק יד]

בנדאי בין השמשות הוא לכלי עלמא, ואין להתפלל באותו זמן (22). ולענות 'אמן' וקדושה' כששומע ממנין שמתפלל לאחר סוף זמן תפילה, כתב בשו"ת האלה לך שלמה (סי' צד) שאם מתפללים מנחה לאחר צאת הכוכבים אין לענות [ומשמע שעד צאת הכוכבים יכול לענות]. והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה רב) כתב שאם מתפללים אחרי סוף זמן תפילה אין לענות. מאידך, הא"א (בטשאטש, סי' קכד ס"ח) ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' צא) כתבו שמוטר לענות 'אמן' אף כששומע חזרת השי"ץ של מנחה לאחר צאת הכוכבים. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מח) כתב שאף מי שנוהג לענין סוף זמן תפילה כשיטת הגאונים, רשאי לענות 'קדושה' ו'אמן' של חזרת השי"ץ הנאמרת על ידי הנוהגים להתפלל מנחה כשיטת רבינו תם [בזמן שהוא ודאי לילה לשיטת הגאונים].

[משנב שם]

דהני שייגמר תפלתו בעוד שלא נתפסה השמש מעיניו (23).

וגם את חזרת השי"ץ, כתב לעיל (סי' קכד ס"ק ז) שצריך לסיימה קודם סוף זמן מנחה.

[משנב שם]

להתפלל אחר שקיעה (24), עד רבע שעה קדם צאת הכוכבים (25).

(24) דעת החזו"א (דינים והנהגות פ"ח אות ה וארחות רבנו ח"ג עמ' רכה) להחמיר אפילו בדיעבד, שלא להתפלל אחר השקיעה, והוסיף, שגם אם משער שלא יוכל לסיים את התפילה לפני השקיעה, שלא יתחיל להתפלל, וכן כתב בשו"ת רב פעלים (ח"א סי' ה). ובביאור דעת החזו"א כתב הגר"ח קניבסקי (אליבא דהלכתא גליון לט עמ' ה, במכתב לגר"ש וולדנברג) שחשש שמקצת מהזמן הוא יום ומקצת מהזמן הוא לילה, ולכן אין להתפלל אחרי השקיעה אפילו אם יאמר את התנאי שכתב בביה"ל ד"ה דהיינו. והגר"ש אלישיב (שיעורי מן הגרי"ש אלישיב ברכות עמ' רפז) הורה שמי"מ אם התחיל להתפלל בתוך הזמן יכול לסיימה אפילו לאחר הזמן.

(25) ולפי מה שכתב השו"ע לקמן (סי' רסא ס"א) ששעור בין השמשות הוא מהלך שלשת רבעי מיל לפני תחילת הלילה [ראה בשעה"צ ס"ק יט], ושעור מיל כתב במשנב"ב לקמן (סי' רלה ס"ק ד וסי' תנט ס"ק טו, וראה מה שכתבנו שם) שהוא שמונה עשרה דקות, לכן שלשת רבעי מיל הוא שלש עשרה וחצי דקות, וכן כתב בכף החיים (ס"ק ה). והורה הגרי"ש אלישיב (קונטרס הלכות תפילה לגרי"י ישראלזון אות יא) שגם כשמתפלל בשלש עשרה דקות אלו יש לומר את התנאי שכתב בביה"ל (ד"ה דהיינו). מאידך, בשו"ת אור לציון (ח"א סי' כ וכו"ב פט"ו תשובה ד) כתב שעד זמן זה יכול להתפלל בלי להתנות, ורק לאחר מכן עד כעשרים וחמש דקות אחרי השקיעה יתפלל ויאמר את התנאי. וראה מה שביארנו בזה בקובץ צהר (אהל ברך עמ' תשמב).

[משנב שם]

פקבא קל זך בסימן רציג, עין שם במשנה ברורה וביאור הלכה (26). הרקיע באותו צד ששקעה השמש, אף על פי שהרקיע מהיר כאור יום, נחשב לילה.

עוד כתב בביה"ל שם (סי"ב ד"ה ג' כוכבים וסי' רסא ס"ב ד"ה שהוא), שמה שכתב השו"ע לקמן (שם ס"ב) ששיעור ארבע מילין המשך במילואים עמוד 60

מילואים הַלְכוּת תְּפִלַּת הַמְּנַחָה

המשך מעמוד קודם

קטנה אסור. מאידך, בשו"ת אור לציון (ח"ב פט"ו תשובה ב) כתב שצריך לשער בעצמו שאם רגיל לישון ביום מעט זמן, יכול לישון קודם שיתפלל, אבל אם יודע בעצמו שישן לפעמים הרבה זמן, אין לו לישון קודם שיתפלל, וכעין זה הורה הגר"ש אלישיב (נקיות וכבוד בתפילה עמ' צד) שאין איסור לישון אלא אם כן יש לחשוש שירדם עד סוף זמן התפילה.

אלא שגם באופנים שאסור לישון, יכול למנות 'שומר' שיעיר אותו בזמן שיספיק להתפלל. וראה מה שכתבנו לקמן סי' רלה ס"ק יח.

[משנ"ב ס"ק יז]

שְׁמַא יְיָאוּ טַעַם וְיִסְתְּרוּ הַדִּין וְיִמְשֹׁף הַעֲנָקִים²¹.

21) וכן לענין עריכת חחה, דעת הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ב דבר הלכה אות יז) שהוא כתחילת דין, ואסור להתחיל לעשותו קודם מנחה, שיש חשש שמא ימשך.

אבל אם רצה להתפלל לאחר מכן [וכגון מנחה קטנה], נחשב כמו שלא הגיע זמנו, ומותר לו ללכת לדרכו ולהתעסק בצרכיו. וראה עוד מה שכתבנו לעיל שם. והגר"מ גרוס (מנחת אמת פ"ג הע' ז) כתב שאפשר שכל האיסור ללכת לדרך הוא רק ממנחה קטנה, אך המשמעות היא שכבר ממנחה גדולה אסור, ולכן ראוי להחמיר כבר מזמן זה.

ולענין שינה קודם תפילת מנחה, כתב הערוך השלחן (סי"ז) שיש להסתפק בזה אם דינו כמו קודם תפילת ערבית שאסור אפילו שינה מועטת (כמבואר במשנ"ב לקמן סי' רלה ס"ק יז) או שאולי דוקא בלילה שהוא זמן שינה יש לחשוש שמא ימשך בשנתו כל הלילה, וסיים שהעולם נוהגים להקל בזה אפילו סמוך לסוף זמן מנחה, אלא שנכון שמי שרצה לישון אחרי זמן מנחה קטנה שיתפלל מנחה קודם. ודעת הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ (נקיות וכבוד בתפילה עמ' צד) והגר"ח קניבסקי (שם עמ' רמ) שבזמן מנחה גדולה מותר לישון, ובזמן מנחה

הַלְכוּת תְּפִלַּת הַמְּנַחָה סִימָן רלב

המשך מעמוד 292

[משנ"ב ס"ק לה]

לֹא יוֹתֵר⁴⁶ וכו', וְסַתֵּם מִשְׁקָה מִתֵּר לְשִׁתּוֹת אֶפְלוֹ הַרְבֵּה⁴⁷.

46) והוסיף בביה"ל לקמן (סי' תרלט ס"ב ד"ה כביצה) שאפילו אם אוכלם דרך עראי.

47) ולענין אכילה ושתיה קודם קריאת המגילה, כתב לקמן (סי' תרצב ס"ק יד) שלצורך גדול מותרת טעימה ששעורה בשתיה עד כביצה, ולא כתב שדוקא שתיה המשכרת אסורה, ואולם בשונה הלכות (שם סי"ב) כתב שהכוונה לשתיה המשכרת, וכמו שמבואר כאן.

קובע עליו סעודה. ולענין אכילה קודם תפילת מוסף כתב בשעה"צ לקמן (סי' רפו ס"ק ז) שדינו כמו לענין חיוב אכילה בסוכה, שהתבאר לקמן בס' תרלט, וכן בביה"ל (שם ס"ב ד"ה כביצה) הושווה את הדין של אכילה בסוכה לדין של אכילה קודם תפילת מנחה. ולענין אכילה בסוכה כתב השו"ע (שם סי"ב) שתבשיל העשוי מחמשת המינים אם קובע עליו סעודה צריך סוכה, אלא שבמשנ"ב (שם ס"ק טו) כתב שהמג"א (ס"ק ו) חולק ודעתו שדינו כמו פת שאם אוכל כביצה חייב בסוכה אפילו שלא קבע עליו סעודה.

הַלְכוּת תְּפִלַּת הַמְּנַחָה סִימָן רלג

המשך מעמוד קמז

[משנ"ב ס"ק ה]

דְּמַשֵּׁם וְאֵילָף נֶחֱשֵׁב כְּלִילָה¹⁵⁶ לְעֵינֵי שְׂיֹכֵל לְהַתְּפַלֵּל תְּפִלַּת מַעֲרִיב¹⁶.

15) ולענין מנין מאה ברכות, כתב הגרש"ז איערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ד אות כז) שהמתפלל מעריב מבעוד יום לא מונים את הברכות של תפילת ערבית במנין מאה הברכות של היום הבא, אלא נחשב ליום, ולא ללילה. ואפילו מי שקיבל עליו שבת מפלג המנחה והתפלל ערבית מבעוד יום, לא נחשב במנין מאה הברכות של שבת. אלא שהסתפק שם על הברכות שמברך בין השמשות, לחשבון איזה יום הן נמנות. וראה עוד מה שכתבנו לקמן סי' רצ ס"ק א.

16) וכן לענין הדלקת נר חנוכה, כתב השו"ע לקמן (סי' תרעב ס"א) שבשעת הדחק יכול להדליק מפלג המנחה, וכתב המשנ"ב שם (ס"ק ג) שגם יכול לברך על הדלקה זו.

וכן לענין מקרא מגילה, למי שקשה עליו התענית, כתב השו"ע לקמן (סי' תרצב ס"ד) שיכול לקרותה מפלג המנחה, אמנם הוסיף הביה"ל שם (ד"ה מפלג), שכל זה הוא רק למי שזוהיר להתפלל

ולענין סוף זמן קריאת שמע, כתב לעיל (סי' נח ס"ק ח) את שתי הדעות ולא הכריע. וראה מה שכתבנו שם. והמנהג בארץ ישראל, כתב הגר"מ טוקצינסקי (לוח ארץ ישראל, מנחה של ראש השנה) שיש לחשב את הזמן מנץ החמה עד שקיעת החמה.

[שעה"צ ס"ק ח]

דָּאף הַחֲצִי-שָׁעָה שְׁאֵחָר חֲצוֹת לְמִנְחָה גְּדוּלָה הוּא גַם בְּן שְׁעוֹת זְמַנִּית¹⁴.

14) והמנהג בארץ ישראל, כתב הגר"מ טוקצינסקי (שם) לחשב את החצי שעה לפי שעות זמניות. אולם בטבלאות שלבוח חישוב בימות החורף חצי שעה זו כ-30 דקות, ובספר ברור הלכה (ס"א אות ב) ביאר שלא מחשבים חצי שעה זו זמנית להקל, וכיון שבימות החורף חצי שעה זמנית היא פחות מ-30 דקות, יש לחשב חצי שעה זו לפי 30 דקות.

והחזו"א (ארוחת רבנו ח"א עמ' צו) הקפיד כל השנה לא להתפלל לפני 12.30 [ובשעות קיץ 1.30] וכדי למנוע מכשול, כיון שיש ימים בשנה שעדיין אי אפשר להתפלל לפני זה.

הַלְכוּת בְּרִכּוֹת סִימָן רַבֵּנֵי רַל

המשך מעמוד קמד

9) משמע שאם אינו יום מעונן ימתין לאומרה בציבור, אף שזרזין מקדימין למצוות, ושלא כדברי המחזיקי ברכה (ס"ק ז) המובא בשערי תשובה (ס"ק ג) שכתב שכיון שמבואר בגמ' (ראש השנה לב, ב) שמעלת 'זרזין' קודמת למעלת 'ברוב עם', עדיף תמיד לברך ביחידות בנין החמה מלברך בעשרה לאחר התפלה. אכן דעת החזו"א (תשובות והנהגות ח"א סי' תקצה) שאף שיש מעלת 'זרזין' מ"מ אין צריך להקדים להתפלל בנין החמה כדי למול את בנו מיד אחר כך, אלא מתפלל בזמן שרגיל להתפלל ולאחר מכן יקיים את המצוה.

אכן מפורש בבית"ל לקמן (סי' תכו ס"ב ד"ה אלא) לענין ברכת הלבנה שמעלת 'ברוב עם' עדיפה על מעלת 'זרזין' מקדימין. וראה בשו"ת הרב"ז (או"ח סי' לב אות ח) שכתב שבמסקנת הגמ' בראש השנה היא חזרה בה מזה שזרזין' עדיף [וראה שו"ת בנין שלמה ח"ב סי' יג]. אמנם בחיי אדם (כלל סח ס"ו) כתב שזרזין עדיף כמבואר בגמ' שם, וכן דעת המחזיקי ברכה הני"ל, וכן כתב הכרעי יוסף (סי' א ס"ק ז), וכן מובא בארצות החיים (סי' כה ס"ק יג) ובשדי חמד (כללים מערכת ז כלל ג). וראה בבית"ל שם שכתב, שדבריו הם לפי הרמ"א (שם) שסבר שבמקום שאם ימתין תיעשה המצוה באופן מובחר יותר, דוחה הדבר את מעלת 'זרזין', ועל כן יש להתמין שתעשה 'ברב עם'. ובמשניב שם (ס"ק כ ושע"ה צ"ס כ-כא) הביא שנחלקו הפוסקים האם 'זרזין' עדיף ממצוה מן המובחר, ומשמע שנקט לעיקר כרמ"א שמצוה מן המובחר עדיף. [וכעין זה כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' צ אות ב) שיש לדחות ברית עד לאחר חצות כדי לעשותה בעשרה].

6) לגבי ברכת הלבנה, כתב לקמן (סי' תכו ס"ק ג) שאם העב דק וקלוש שנראית הלבנה ממנו ונהנה ממנה, מברך, אבל אם הענן עבה אינו מברך. והוסיף, שאם התחיל לברך ואחר כך נתכסתה בעבים, גומר הברכה, אבל אם משער בתחילה שלא יספיק לגמור עד שתתכסה, לא יתחיל.

7) וכן בירך החזו"א (שיח השדה ברכות נט, ב) כשיצאה מקצתה מבין העבים ועדיין לא יצאה כולה.

[משנ"ב שם]

וְאַחֲרֵי כֵן מְזַמֵּר "הַשְּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֱלֹהֵינוּ" וְאַחֲרֵי כֵן "עֲלִינוּ לְשַׁבַּח" (8).

8) ובטעם הדבר שאומרים 'עלינו לשבח' אחרי ברכת הלבנה, כתב בבית"ל לקמן (סי' תכו ס"ב ד"ה ומברך) שהוא כדי שלא יטעו ח"ו במה שאנו יוצאים נגד הלבנה ושמוחין נגדה שיש שום חשש רעיון שנותנין כבוד ללבנה, לכן אומרים 'עלינו לשבח' שמסיימים בו 'כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל וגו' אין עוד, ומה שאנו יוצאין לקראתה הוא רק כדי לראות גבורותיו של הקב"ה שמאיר ברצונו לעולם.

ומנהג החזו"א והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' פה) היה לצאת ולברך ברכת החמה לאחר קדיש תתקבל שבסיום 'ובא לציון', ולאחר שסיימו אמרו 'עלינו לשבח' וסיימו את התפילה.

[שעה צ"ס א ק]

אָפְלוּ בַיְחִידוּת, מְקַדֵּם לְבְּרָכָה(9).

הַלְכוּת תְּפִלַּת הַמְּנַחָה

המשך מעמוד 290

מה שכתבנו לקמן סי' רלה ס"ק יח.

[משנ"ב ס"ק ט]

או חֲשַׁבְּוֹן פְּיֻצָּא בּוֹיָא (17) וכו', או לְגַרְם סְטַרְדָּא (18) וכו', בְּקִנְיַת וּמְכִירַת סְחוּרָה (19) וכו', עַד שִׁתְּפַלְלוּ מִקִּדְּמָם (20).

17) וכן סמוך לזמן קריאת שמע של ערבית, כתב לקמן (סי' רלה ס"ק ז) שאסור לעשות את כל המלאכות המבוארות בסעיף זה.

18) וכן לצאת לדרך קודם מנחה ומערב, כתב לעיל (סי' פט ס"ק יט) שאסור אם הגיע זמנם, וכמו שאסור קודם תפילת שחרית. ובטעם הדבר ראה להלן הע' 20.

19) אכן אם רוצה לראות את הסחורה קודם התפילה, כתב לעיל (שם) ס"ק יב) שמוותר אף קודם תפילת שחרית.

20) ולהתעסק בצרכיו קודם תפילת מנחה וכגון קניית צרכי סעודה וכדו', האם דינו כמו קודם תפילת שחרית שכתב השו"ע (שם ס"ג) שאסור, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ח סי' יח) שקודם מנחה ומערב מותר. וביאר, שמה שכתב המשנ"ב שם (ס"ק יט), הובאו דבריו לעיל הע' 18) שאסור לצאת לדרך קודם תפילת מנחה, אינו משום שנוסף בצרכיו, אלא משום שיטור ולא יתפלל בישוב הדעת, או לא יתפלל כלל ונלכין אם יודע שיוכל אחר כך להתפלל בדרך בישוב הדעת מותר לו ללכת]. וכן דעת הגר"ש אלישיב (קונטרס הלכות תפילה לגרי ישראליון סע' טז) שלא אסרו ללכת קודם מנחה וערבית, אלא אם כן יש חשש שלא יוכל להתפלל בדרך כוונה או שלא יספיק להתפלל בזמן במקום שאליו יגיע. מאידך, דעת הגר"ש אויערבך (שיח הלכה סי' פט אות יז) שגם קודם מנחה אסור להתעסק בצרכיו, וזה הטעם שאסור לצאת לדרך, אך דוקא כשרוצה עכשיו להתפלל,

12) והאיסור להסתפר קודם התפילה, דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ב ס"ז) שאיסור זה הוא גם על שער הראש וגם על שער הזקן, וכן מבואר בשו"ת אור לציון (ח"ב פט"ז תשובה א).

13) אכן בשו"ת אור לציון (שם) משמע, שמה שכתב כאן ב' או ג' זוגות הוא לאו דוקא, ומספיק בעוד זוג אחד שיש לו או לשכיננו. והוסיף, שגם אם מסתפר עם מכוונה חשמלית אין לאסור מחשש שיהיה הפסקת חשמל באמצע התספורת, כיון שהוא דבר שלא שכיח, וגם שאין לנו לגור במה שלא גורו חז"ל, ועוד, שבמספרים גורו שמא ישברו המספרים ויצטרך לחפש אחרים ויטרד מזה, אבל לא חששו שלא יתפלל אם לא יגמור להסתפר.

ולהסתפר ביום שישי סמוך למנחה, כתב בשו"ת אור לציון (שם) שמותר, כיון שבערב שבת חייב להפסיק את התספורת לפני השקיעה, וגם מעט קודם בגלל תוספת שבת, ועדיין יכול להתפלל מנחה.

14) מקור דבריו הוא מספר חסידים (סי' יח), ושם כתב סמוך לזמן הערב, והבין המשנ"ב שכונתו שהגיע זמן מנחה, אבל סמוך לזמן המנחה מותר, ולא כמו שכתב הא"ר (ס"ק א) שגם סמוך למנחה אסור.

[משנ"ב ס"ק ז]

הִינֵנו חֲצִי שְׁעָה קִדְּמָם (15), דְּהוּא תְּחִלַּת שְׁעָה שְׁבִיעִית (16).

15) אבל סמוך לזמן תפילת שחרית נדחינו קודם עלות השחר, כתב השו"ע לעיל (סי' פט ס"ז) שלא אסרו להסתפר או להתרחץ, כיון שלא שכיח אז להסתפר או להתרחץ.

16) שחצי שעה זו, כתב הקצות השלחן (סי' כו בדה"ש ס"ק ו) היא חצי שעה זמנית. ובשעה צ"ל לקמן (סי' רלג ס"ק ח) כתב שזמן מנחה הוא חצי שעה זמנית לאחר חצות, אך סיים שיעדין צריך עיון בוה. וראה